

Meitä naurattaa, kun hölösuinen ministeri ryhtyy rehelliseksi – satiiri kritisoi vallanpitäjiä ja osoittaa epäkohtia

Mikä yhdistää sellaisia tv-sarjoja kuin Simpsonit, Kovan viikon ilta tai South Park ja George Orwellin Vuonna 1984 -romaanin? Ne ovat kaikki satiiria.

Raili Löyttyniemi 20.5.2025 17:43

Miten selittää satiiri niin, että selitys ei kuulosta satiirilta?

Kysytään asiaa **Janne Zareffilta**, jota voi pitää satiirin asiantuntijana. Zareff on ollut mukana käsikirjoittamassa poliittisia satiirisarjoja televisioon, tällä hetkellä Kovan viikon iltaa.

– Satiiri on huumoria jostakin sellaisesta ihmisen tai yhteiskunnan paheesta tai epäkohdasta, joka pitäisi korjata. Sen keinoja ovat esimerkiksi ironia, parodia, liioittelu ja yllättävien asioiden yhdistely.

Kähmitäänkö kulisseissa?

Poliittisen satiirin kritiikki kohdistuu useimmiten ajankohtaisiin ilmiöihin ja oman aikansa vallanpitäjiin, mutta joskus vitseistä tulee kestoosusosikkeja. Zareff nostaa esimerkiksi Kummelin pääministerisketsit, joissa hiukan yksinkertainen pääministeri tulee ohimennen kertoneeksi kaiken kulissien takaisen kähminnän.

– Meillä on usein oletus siitä, että meille ei kerrota kaikkea. Ja tämä Kummeli-hahmo tulee yks kaks täysin avoimesti kertomaan juurta jaksaen, mitkä olivat ne alhaiset motiivit, joihin jokin päätös perustui.

Toinen esimerkki ajattomasta satiirista on Lapinlahden lintujen sketsi duunarista, joka palkitaan mitalilla. Mitali-sketsi on lyhyt ja sen idea on yksinkertainen, mutta toimiva.

– Vitsi on tosi alleviivaava ja jotenkin pateettinen, mutta juuri siinä pateettisuudessaan siitä tuleekin ajaton. Sitä jaetaan edelleen sosiaalisessa mediassa, sillä kommentoidaan esimerkiksi huononevia työoloja ja näennäistä palkitsemista.

Satiiria satukirjoissa ja animaatiisarjoissa

Moni tuntee South Park ja Simpsonit -animaatiisarjat. Simpsonit ovat suurelta osin arkipäivän huumoria, mutta sarjassa on paljon muutakin.

Zareffin mukaan sarja on pitkälle menevää parodiaa amerikkalaisesta pikkukaupunki-idyllistä ja luokkajaosta.

– Kaupungin tärkein työnantaja on ydinvoimala, vaarallinen työympäristö, ja sen ahneelle ja autoritääriselle johtajalle on annettu sarjassa jopa vampyyrimäisiä ominaisuuksia. Ja koulu on tietysti massiivisen aliresursoitu ja opettajat epäpäteviä ja ja kyynistyneitä.

Käsitettä ”keisarin uudet vaatteet” käytetään niin usein kuvaamaan näennäisiä muutoksia tai joukon mukana menemistä, että sen alkuperä eli H.C. Andersenin satu on saattanut unohtua. Zareffin mukaan monissa saduissa on paljon samaa kuin poliittisessa satiirissa.

– Saduissa on paljon arkkityyppisiä ”kettu kanatarhassa” tai ”pukki kaalimaan vartijana” -tilanteita ja metaforia, joilla voi kuvata vaikkapa oman edun tavoittelua. Se näkyy siinäkin, että totalitarismin syntyä kuvaava George Orwellin Eläinten vallankumous, joka on ehkä maailman kuuluisin satiiri, on eläinsadun muotoon kirjoitettu.

Satiiri kyseenalaistaa ja luo uteliaisuuden ilmapiiriä

Poliitikot värittävät mielellään puheitaan erilaisilla metaforilla: ollaan ”samassa veneessä”, pidetään ”talkoot” tai ohjataan ”velkalaivaa”. Ne ovat satiirin tekijälle kuin syöttö lapaan.

– Jos poliitikko puhuu talkoista, niin viesti on, että kaikki osallistuvat ja vertaus tukee jotain poliittista pyrkimystä. Se on valmis lähtökohta vitsille, koska

satiirin kirjoittajan tarvitsee vain todeta, että talkoohan toimii niin, että osa tekee työt ja osa istuu ruohikolla juomassa talkookaljoja.

Joskus satiiri syntyy kuin itsestään, ilman että todellisuuteen täytyy lisätä mitään.

– Kun hallitus on kaksi vuotta ensin toistanut, että ei ole rahaa vanhustenhoitoon tai koulutukseen, ja sitten ilmoitetaan miljardiluokan veronkevennyksistä, niin on aika ilmeistä, että jossain kohtaa on väitetty epätosia asioita.

Poliittinen satiiri ottaa asioita suurennuslasin alle, spekuloi, mitä sanotun tai tehdyn taakse kätkeytyy tai mitä on jäänyt sanomatta.

– Itse ajattelen, että poliittisen satiirin merkittävä tehtävä on kyseenalaistamisen ilmapiirin luominen. Että otetaan kiinni esimerkiksi metaforista ja sloganeista, puretaan väitteitä, joita esitetään. Ehkä myös jonkinlaisen uteliaisuuden herättäminen.

Naurua omassa kuplassa

Satiini naurattaa, kutkuttaa ja oivalluttaa – silloin, kun olemme kohteesta samaa mieltä kuin satiirin tekijä. Vaatiiko satiiri tekijöiden kanssa samassa kuplassa elävän yleisön?

Zareff myöntää, että usein poliittisen satiirin yleisö on valmiiksi vastaanottavainen niille näkökulmille, joita sille esitetään.

– Mutta kyllä mekin mietitään, onko tämä vitsi sellainen, että kuka vain voisi huvittua tästä, vai voiko tästä huvittua vain, jos on valmiiksi samaa mieltä. Tavoite kuitenkin on, että yleisö saataisiin nauramaan myös itselleen, että yleisö tunnistaisi oman ajattelunsa heikkoja kohtia.

Satiiri elää meemeissä

Netti ja varsinkin sosiaalinen media tarjoaa satiirille koko ajan kasvavan areenan ja yleisön. Satiiriset nettimeemit syntyvät ja leviävät lähes samaa tahtia kuin uutisetkin: tuskin oli uusi paavi valittu, kun meeminikkarit veistelivät valinnasta vitsejä.

– Somessa meemihuumori käy läpi monia eri kierroksia. Huumorista on tullut yhteisöllistä tekemistä, kun se ennen oli pääasiassa ammattilaisten yksisuuntaista viestintää yleisöilleen.

Ammattimaisille satiirin kirjoittajille ei tulevaisuudessa todennäköisesti ole yhtä suurta kysyntää. Zareffin mielestä moniäänisyys on kuitenkin hyvä asia.

– Jos ajatellaan vaikka, mikä oli pilapiirtäjä Kari Suomalaisen merkitys poliittiselle satiirille vuosikymmenien ajan ja miten vahvasti Karin henkilökohtaiset mieltymykset ohjasivat sitä, mille Suomessa naurettiin verrattuna siihen, että nykyään tuhannet ihmiset varioivat näitä aiheita, niin pidän kyllä nykytilannetta parempana.

Meneekö satiiri perille?

Medialukutaidon ruostumisesta puhutaan paljon. Vieläkö satiiria tai ylipäätänsä erilaisia tekstilajeja ymmärretään? Zareffin mukaan vastaus riippuu siitä, mihin verrataan.

– 1930-luvulla Yhdysvalloissa syntyi valtava paniikki, kun radiossa esitettiin Orson Wellesin Maailmojen sota -kuunnelmaa ja ihmiset uskoivat marsilaisten hyökänneen maahan. Siihen verrattuna on tultu eteenpäin.

Kulunut väite on, että mitään ei saa sanoa, koska aina joku loukkaantuu.

– Poliittinen satiiri on ehkä tältä hiukan turvassa, koska on noloa, jos joku pääsee huomauttamaan, että hei, tää on huumoria, Zareff sanoo.

Vallalle on vinoiltu vuosikymmeniä

Janne Zareff on myös tutkinut ja kirjoittanut kirjan poliittisesta satiirista. *Kuinka vallalle nauretaan* -kirja sukeltaa suomalaisen tv-viihteen historiaan.

Sellaiset 1900-luvun loppupuolen suositut tv-sarjat kuin Spede

Show, Hukkaputki, Soitinmenot, Iltalypsy tai Hyvät herrat mielletään usein jonkinlaiseksi yleishuumoriksi, mutta Zareffin mukaan niihin oli usein kirjoitettu hyvinkin monimutkaista poliittista satiiria.

– Kun tutkin arkistoja ja luin vanhoja lehtiarvosteluja, niin oivalsin, että itse asiassa Suomi vaikuttaa olevan ensimmäisiä maita maailmassa, joissa on tehty poliittista satiiria televisioon.